

usuals en el S. XVI; en tot cas, OPou en el *TbPu*. (1575) ens dona un exemple primerenc: «lo que-*fi*lar: pensum» (p. 311). L'ús de *què* en frases com «vol saber *què* és això» va donar lloc a les expressions amb valor de pronom indefinit com *un no sé què* 'quelcom' («té *un no sé què* de repugnant»), *voler saber el què* 'voler saber l'essencial, el punt important (d'una cosa), el quid', o *el gran què* id.: «*lo gran què* d'una casa de pagès és que no 's tinga d'anar a plassa» (CVidal, *La vida en lo camp*, p. 180), comp. it. *un gran che*, dit de persona o cosa extraordinària. Notem, a més, l'expressió *sense què ni per a què* 'sense causa racional', que AlcM dona a València, l'exclamació *a què* [*ana què*], usual a Mall., *què vol!* 'què vol que sia!' (localitzada a Girona).

Continuarem referint-nos a alguns usos particulars de *qui*, *què* i *que*:

La construcció *qui ... qui* 'els uns ... els altres' s'empra ben sovint en els textos antics: «ans ab los seus VII cavallers isqueren a carrera als cavallers francesos --- e feriren poderosament en aquells, sí que --- *qui* ab les lances, *qui* ab los pits dels cavalls n'abatèran x a terra» (Desclot, *Cròn.*, NCl. iv, 157.8); «Barons, vosaltres sabets --- que la armada del rey de Fransa són bé c galeres o pus, e d'altres lenys bé altres c, *qui* lla *qui* sa» (ib. v, 62.16); «Un jorn de juliol, qui feia molt gran sesta, tots aquells del castell eren *qui* per ombres, *qui* dormien, *qui* estaven en parlament» (Muntaner, *Cròn.*, cap. 223, vi, 61.27). La frase *qui mort qui viu* en el següent passatge de Desclot significa «els uns morts els altres vius»: «E no havem reguard que ja hich puxen tornar altre vegada d'aquests III anys, car no porian haver compliment de vianda, e lavors *qui mort qui viu*» (v, 29.30), i en aquest altre *qui mils qui mils* el sentit és «tots, els uns i els altres tant com (podien)»: «(els) servents da Castell d'Empúrias --- que-*ls* viren (=els francesos), hanch no hageren cura de pendra lur roba ne lurs armes, mas *qui mils qui mils* pensaren de fugir per la muntanya avall» (iv, 167.1), traduït en el «Glossari» com «en competència»; i en aquest passatge de Muntaner *qui ... qui* val per 'aquí ... allí' o 'en part ... en part': «E el bon comte de Pallars, qui veé aquella tan gran congregació, havia feta una bastida, *qui* de tàpics, *qui* de fusta, en un puig qui és prop de la vila d'Alcoll» (cap. 51, i, 107.28). Aquesta construcció havia pres, a més, el sentit de *ara ... ara*: «e après abonançà's lo temps, e adés venia una galea al port de Maó, e adés dues, e adés tres, *qui* una nau, *qui* dues, e tuit atenien així con podien» (Muntaner, cap. 172, v, 41.1); «se mes vent al lebeig e tantost donam veles. Et *qui* ab aquell vent *qui* ab altre navegam ab tot nostre stol plegat fins a cc milles» (carta de Pere Cerim., 1354, al seu oncle, *BABL* v, 89). En temps moderns fou usat per Noller en el sentit de 'els uns ... els altres' (AlcM). Notem, a més, en el menorquí Ruiz i Pablo: «digué l'altre --- tots en som estat ferits, *qui* més fort, *qui* més fluix» (*Novel. men.*, 4.ª ed., p. 11), on el sentit és 'qui més qui menys' i és general.

Paral·lelament a *qui ... qui* s'ha usat *que* --- *que* amb

semblants valors: doc. de 1462 «Vos faç certs des que són en Ampurdà han perduts, *que* morts *que* presos, pus de CCC hòmens» (*CoDoACA* xxii, 199). Aquesta construcció ha tingut ús popular: AlcM cita de Narcís Oller: «Ni el metge ni el menescal ... hi havien entès res: *que* sangoneres, *que* sangries, *que* pegats, --- *que* begudes, *que* creus, *que* oracions, res li havia fet res» (s. v. *que*, ix, 34b), i el mateix diccionari recull a Urgell «A un camp, *que* petit *que* gran, no hi deu de deixar entrar aquestes bèsties», on el sentit és «sigui petit sigui gran». Notem que la combinació *que ara ... que ara* és la forma popular barcelonina com a conjunció disjuntiva a la manera de *adés ... adés* o *ara ... ara*, que és d'ús literari (cast. *ora ... ora*). Fou usat per Santiago Russinyol en les primeres línies de *L'Auca del Senyor Esteve*: «Les compradores batxilleres, semblava que s'havien avingut, per no deixar-lo complir com a pare, i allí a la Puntual --- *que ara* una cana de trenzilla, *que ara* una ruixa, *que ara* quatre pams de floc --- el van tenir entretingut» (ed. A. López, cap. 1, p. 8).

Notem l'expressió *com qui* amb valor de 'com si algú' en la *Cròn.* de Jaume I: «e els sarraïns meteren mà a la mellor algarrada que-y havia, e feriren hi bé x colps --- E pesava-ns tant, *com qui*-ns feris a punyades en les costes» (cap. 162, iii, 78). D'altra banda, notem *com qui* amb valor de 'com si', 'quasi com', usat pel menorquí Ruiz i Pablo i general en el dialecte balear: «Na Margalida, *com qui* hagués fet una revivada, se trobava, sense sebre ella mateixa per què, més contenta» (*Novel. Men.*, 4.ª ed., p. 36), «li peguen foc an es cap, i allà va una claredat *com qui* sia de dia» (ib., 29). La construcció tipus *com qui* 'tal com un que' («així *com qui* no diu res») és general pertot, i *qui sap si* 'potser' ho és també: «*Qui sap si* aquella poesia melancòlica que respirava, afinant son gust delicat, l'havia fet més vulnerable» (Genís, *Julita*, ed. 1981, Ed. 62, p. 71).

En alguns textos antics trobem l'expressió *fer que foll* 'fer (quelcom) com faria un foll': així en Desclot que referint-se a la determinació de la gent d'Elna per defensar-se contra les forces superiors dels francesos diu: «aquí eran-sa recullits gran res de gents de la terra ab prou vianda, ab lurs infants e ab lurs mullers; mas *fahien que folls*, per ço car en aquell loch no havia tal força ja -s pogués tenir al poder del rey de França» (*Cròn.*, cap. 83, ii, 27); després en Muntaner: «Per què *fa que foll*, almirall de Catalunya con (=com) mena galees ab terçols, salvant vint per centenar, per descobrir o per retenir galees» (*Crònica*, cap. 83, ii, 27). Cf. oc. ant. *faire que fols* id., *faire que pros* «faire ce que ferait un homme preux» (PDPF; per a exemples, veg. el Glossari d'Appel, *Chrest.*).

L'expressió *donar qui va* s'usa avui a Menorca en el sentit de 'dirigir la paraula a algú en passar, per saludar-lo, per demanar noves' (AlcM), que recull aquest exemple: «Ha passat es meu cosí i no m'ha dat *qui va*»; un altre exemple en Camps i Mercadal, *Folk. Men.* i, 174. Es tracta d'una deixalla de *qui va allà?*, l'antic crit dels sentinelles. Notem, a més, que el mall.